

Памукът - ключови фактори за устойчиво производство

Автор(и): доц. д-р Божин Божинов, от Аграрния университет в Пловдив

Дата: 20.03.2017 Брой: 3/2017



Правилното съчетаване на сортове, машини и технология е от особено значение за отглеждането на памука. Поради това, въпреки значителното нарастване на площите през последните две години, примерите за успешно в икономически смисъл производство са изключително малко. Това вече започна да води до диференциация на производителите на две групи. Първата разчита само на специфичната подкрепа на хектар за получаването на нетен доход. Втората група производители е онази, заради която специфичната подкрепа е въведена на ниво ЕС. Това са именно онези фермери, на които е необходима подкрепа, за да допълнят основния доход от културата до нива на печалба, сходна с тези от останалите полски култури.

Исторически памукът като култура у нас е заемал изключително вариращи по размер площи – от 7000–8000 дка в началото на XIX в., до впечатляващите 1 800 000 дка през 1953 г. и последващ спад до нов минимум от около 3000 дка през 2014 г. Прегледът на причините за тези изключителни флуктуации показва, че културата е във възход в периоди на специална подкрепа на национално ниво и в драстичен спад при липсата ѝ.

Въпреки че климатичните условия благоприятстват развитието на тази южна и биологично силно сухоустойчива култура, очевидно други фактори определят успеха или неуспеха ѝ като култура у нас. Наличният ѝ потенциал обаче е разпознат още в началото на XX в., когато (през 1932 г.) в гр. Чирпан е създадена специализирана Държавна земеделска опитна станция със семепроизводство, по-късно преименувана в Институт по памука и житните култури.

В резултат на дългогодишната работа на този институт, на ИРГР „К.Малков“ в Садово и Аграрния университет в Пловдив през годините са създадени десетки сортове памук, някои от които са получили разпространение далеч извън пределите на страната (М.Божинов и Б.Божинов, 2010). Усилията на десетки селекционери, агротехници и специалисти по растителна защита са довели до създаването на специализирана група сортове, които (в съчетание с добра агротехника) са в състояние да осигурят високи добиви при условията на нашата страна. При подходящи условия и агротехника в производствени условия са получавани по над 220 кг/дка, докато при опитни условия и възможност за поливане добивите могат да достигнат и над 450 кг/дка (Спасова и съавтори, 2010).

Както вече беше посочено, **един от основните фактори за успешното разпространение на културата у нас се оказва наличието на специфична подкрепа за производството ѝ**. Този фундаментален проблем пролича особено остро в периода след 1990 г., през който площите се свиха от над 150 000 дка до под 3000. Причините за това бяха както наличието на възможности за значително по-ефективното производство на културата извън ЕС (чрез използването на генно-инженерни сортове), така и достъпът на конкурентните производители в ЕС до специфични за културата субсидии.

Подходи за решаването и на двата основни проблема бяха предложени от научни екипи с участието на автора на тези редове. Така още преди влизането на страната ни в ЕС беше разработен и подаден за изпитване в системата на ИАСАС първият български биотехнологичен кандидат-сорт, чието създаване имаше за цел да реши един от основните проблеми на културата – борбата с ранното заплевеляване. За съжаление, в резултат на влизането на страната в ЕС регистрирането и разпространението на този сорт станаха невъзможни, поради което развитието му (както и на други сходни) беше прекратено. От друга страна, беше повдигнат въпросът за поставянето на българските производители на равна основа с останалите фермери от ЕС (Божинов и Божинов, 2010). И макар проблемът да получи през годините частично решение (чрез достъп до програмата *De minimis* от предходния програмен период на ОСП), тези нива на подкрепа се оказаха крайно недостатъчни за задържане интереса на производителите.

Получаването на достъп до идентична за останалите европейски производители подкрепа стана възможно с началото на новия програмен период на ОСП – от 2015 г., когато *Регламент (ЕС) № 1307/2013 г.* даде правото на България да предостави специалното плащане за хектар памук. Размерът на това специално плащане е определен в Регламента на 584,88 евро/ха през 2015 г. и 649,45 евро/ха за 2016 г. и следващите години. Условията за получаване на това специално плащане са разписани в чл. 17 на *НАРЕДБА № 3 от 17.02.2015 г. за условията и реда за прилагане на схемите за директни плащания* и се изразяват накратко в изискванията: (1) да се използват сортове, вписани в Сортовата листа на Република България или в Европейския каталог; (2) да бъде постигната минимална гъстота на посева от 8000 растения/дка; (3) да бъде предоставен сключен договор за изкупуване в срок до 01.12. В самия Регламент (ЕС) № 1307/2013 г. има включено едно допълнително условие, а именно – сумите на хектар са валидни само до достигане на т. нар. „базова площ“, която за нашата страна е определена на 3342 ха. Ако площта, отговаряща на условията за подпомагане, за дадена година надвиши определената базова площ, посочената сума се намалява пропорционално на надвишаването на базовата площ.

С появата на възможност за специфична подкрепа в значителен размер интересът на българските производители към памука рязко нарасна и още през 2015 г. площите достигнаха над 27 000 дка. През 2016 г. декларираните площи вече надхвърлиха 51 000 дка, което означава, че предвидените размери на подпомагане са изключително атрактивни за фермерите. От друга страна, обаче това означава също така, че заради надхвърлянето на базовата площ размерът на специфичното подпомагане за хектар памук вместо да се увеличи, ще бъде намален съгласно изискването на Регламента. Точният размер за 2016 г. предстои да бъде определен след като ДФЗ приключи с обработката на данните за допустимите за подпомагане площи от културата, но вече е ясно, че този размер ще бъде значително по-нисък от предходната година.

Това състояние на нещата създава необходимост фермерите много внимателно да подхождат към решението дали и колко площи да засеят с памук през 2017 г. На пръв поглед са налице редица предпоставки културата да продължава да се разпространява успешно. Те включват наличие на достатъчно български сортове, вписани в националната сортова листа (18), както и в *Европейския каталог на полските култури* (още над 180). Друга важна предпоставка е наличието на достатъчно съвременна техника, която лесно може да бъде приспособена (например сеялки, култиватори и др.), и техника, която може да бъде закупена на сравнително ниски цени от съседна Гърция.

Самият факт обаче, че фермерите в съседна Гърция драстично намаляват площите с памук през последните години, трябва да постави производителите нащрек. Условията в двете страни са достатъчно различни, за да не могат да се правят директни съпоставки, но реакцията на гръцките фермери е индикация, че нещата не са толкова прости.

Един много важен пример в това отношение е богатото разнообразие от сортове. Макар на пръв поглед почти безкрайно, то в голяма степен е привидно, тъй като пригодените за реално отглеждане при условията на нашата страна сортове са изключително ограничен кръг. От началото на промените у нас непрекъснато се правят опити за внедряване на чуждестранни сортове – както от Гърция, така и от Турция и САЩ – но всички подобни опити досега търпят провал. Инцидентните сравнително удовлетворителни резултати са получавани основно с гръцки сортове, в чието създаване са участвали по-стара

генерация български. Ето защо е много важно при подбора на сортове за отглеждане производителите (особено онези, които тепърва се запознават с културата) да се обръщат за помощ към наистина квалифицирани специалисти и да избягват простото приемане на достъпната в интернет или от случайни източници информация.

Този съвет е валиден както по отношение на подбора на сортовия състав, така и при подбора на технология (и съответното технологично оборудване) за отглеждането на културата. Например широко разпространеното в света отглеждане на междуредия над 85 см многократно е изпитвано у нас и винаги е доказвало своята неефективност. Същото важи за редица растежни регулатори и пестициди, чиито препоръчителни приложения в условията на поливно и неполивно отглеждане са съществено различни и съответно рядко приложими за нашата страна.

Правилното съчетаване на сортове, машини и технология е от особено значение за отглеждането на памука. Поради това, въпреки значителното нарастване на площите през последните две години, примерите за успешно в икономически смисъл производство са изключително малко. Това вече започна да води до диференциация на производителите на две групи. Първата разчита само на специфичната подкрепа на хектар за получаването на нетен доход. Макар през 2015 г. това да доведе до получаването на положителни резултати, още през 2016 г. нещата за тях може да се обърнат в зависимост от това в какъв размер ще бъде определена подкрепата, т.е. подходът на тази група производители (ще ги определим като „субсидийни“) е силно неустойчив поради действието на чисто пазарните механизми – броят им ще се увеличава, докато размерът на субсидията не спадне под необходимия минимум средства за създаването и поддържането на посев със задължителната минимална гъстота.

Втората група производители е онази, заради която специфичната подкрепа е въведена на ниво ЕС. Това са именно онези фермери, на които е необходима подкрепа, за да допълнят основния доход от културата до нива на печалба, сходна с тези от останалите полски култури. Подходът на тези производители е много по-устойчив, тъй като разчита на съчетаването на все по-ефективното производство с допълнителната подкрепа от ЕС. Именно тези производители ще бъдат в състояние да продължат с производството на памук и след края на сегашната ОСП, когато (както вече става ясно) общите нива на подкрепа за фермерите ще намалеят, а размерът на специфичната подкрепа за памука (и дали изобщо ще има такава) тепърва ще бъде предмет на дебат.

В този контекст е особено важно да се използва наличната до 2020 г. подкрепа, за да се установят правилните съчетания на сортове, машини и технология на отглеждане за всяко стопанство.